

Joves immigrants i persistència acadèmica: què ens diuen les seves xarxes personals?

Angelina Sánchez Martí^{*†}
M. Paz Sandín Esteban^{}**

Resum

L'estudi que es presenta forma part d'un projecte de recerca de tipus longitudinal que busca determinar en quina mesura les xarxes personals i socials de l'alumnat immigrant poden apoderar les seves trajectòries acadèmiques tot incidint en la seva persistència i èxit escolar. L'estudi introdueix un nou nivell de comprensió tant de les trajectòries d'èxit com de la vulnerabilitat de l'alumnat immigrant a secundària utilitzant l'enfocament egocèntric de l'anàlisi de xarxes socials. Aquest article mostra les potencialitats d'aquest enfocament, el qual ha desenvolupat uns processos metodològics i de creació d'instrumentació propis per al mesurament i anàlisi de les estructures, patrons i formes d'interacció que emergeixen dels vincles entre actors diversos. Els resultats mostren que els sistemes relacionals de l'alumnat (família, escola i comunitat) constitueixen un nivell intermedi en el qual s'expressa la naturalesa dinàmica i articulada de les funcions de socialització, connexió i presa de decisions de les seves xarxes personals i socials, i permeten valorar la seva incidència en les trajectòries acadèmiques dels estudiants.

Paraules clau

anàlisi de xarxes, èxit escolar, alumnat immigrant, educació secundària, trajectòries acadèmiques

Recepció de l'original: 11 d'abril de 2013

Acceptació de l'article: 7 de maig de 2013

Introducció

Fa uns mesos, el darrer anuari de la Fundació Jaume Bofill, *L'estat de l'educació a Catalunya* (Martínez i Albaigés, 2012), posava novament de manifest la baixa prevalença dels alumnes en ensenyaments secundaris postobligatoris. Per si no fos poc, alertava¹ que en comparació amb el conjunt de l'Estat espanyol i la Unió Europea, Catalunya també presenta una taxa de graduació a l'ESO inferior i més desigualtats socials. De l'alumnat d'aquestes etapes educatives, la població estrangera és la que resulta estar més infrarepresentada, especialment en el batxillerat, i amb més alts nivells d'abandonament educatiu prematur. En termes generals, el percentatge d'abandonaments a quart d'ESO

(*) Doctoranda de la Universitat de Barcelona (UB) i beneficiària del Programa de Formació del Profesorado Universitario (FPU), vinculada al Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació, Facultat de Pedagogia. Pertany al Grup de Recerca en Educació Intercultural (GREDI). Adreça electrònica: angelina-sanchez@ub.edu

(**) Doctora en Pedagogia. Professora Titular d'Universitat del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació, Facultat de Pedagogia (UB). Pertany al Grup de Recerca en Educació Intercultural (GREDI). Adreça electrònica: mpsandin@ub.edu

(1) Amb tot, convé destacar la millora d'aquests indicadors en els darrers anys. Des de 2000, la taxa de graduació a l'ESO i la taxa d'escolarització als 17 anys han experimentat increments de 10 punts percentuals o més. Des de 2008, l'abandonament educatiu prematur ha disminuït en 7 punts percentuals –del 33,2% al 26% el 2011 (Martínez i Albaigés, 2012).

i primer de postobligatòria és el doble entre la població immigrant que entre els seus companys autòctons.

Fins ara, sense ànim de desestimar l'efectivitat dels plans i accions que s'estan desenvolupant per respondre a les necessitats d'aquests joves, s'ha constatat que els factors de centre són variables poc predictores de les trajectòries continuïstes a secundària (Serra i Paludàrias, 2009). De manera anàloga, els estudis que han centrat la seva atenció en les característiques intrínseques dels alumnes han posat de manifest, per exemple, que tot i que les expectatives acadèmiques i laborals d'aquests alumnes i de les seves famílies són molt elevades, en moltes ocasions, no es corresponen amb trajectòries d'èxit (Aparicio i Tornos, 2006; Palou, 2010). En aquesta línia, altres variables estudiades han estat el moment d'incorporació al sistema educatiu (Colectivo IOÉ, 2008) i el domini de la llengua (Vila, 2006), entre d'altres. Ens trobem, doncs, amb la necessitat d'aprofundir en la comprensió i explicació de la continuïtat o discontinuïtat cap als estudis postobligatoris de la població immigrant.

L'estudi que es presenta suposa un nou nivell d'anàlisi mitjançant la incorporació de l'enfocament teòricoconceptual i metodològic de l'anàlisi de xarxes socials (ARS), el qual ha generat darrerament un gran interès entre la comunitat científica en l'estudi dels processos d'integració social de la població immigrant. Aquest enfocament defuig de la visió atributiva dels fenòmens on la persona es conceptualitza com una «suma» de variables – edat, gènere, grup cultural, etc.– i se situa en una posició on allò essencial és l'anàlisi dels seus vincles amb altres individus, col·lectius, etc. (Wellman, 2000). A tal efecte, utilitza un procediment metodològic i de creació d'instrumentació propi per mesurar, analitzar i descriure les estructures, patrons i formes d'interacció que emergeixen dels vincles entre actors diversos –persones, organitzacions, nacions, etc. (Molina, 2001).

Marc teòric

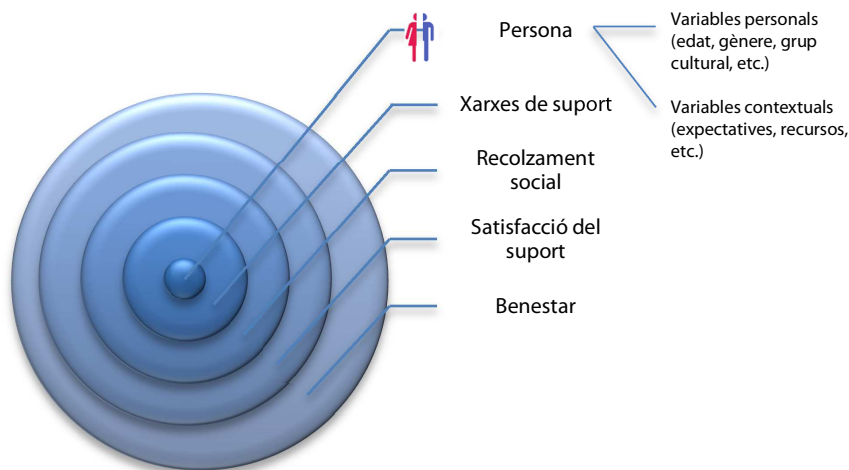
Des del moment en què una persona inicia un procés migratori, les xarxes socials juguen un paper important, tant en el seu lloc de partida com en el context d'arribada. La persona s'enfronta a la reestructuració de les seves relacions i a la descoberta d'entorns nous. Des d'aquesta perspectiva, no són les coordenades geogràfiques les que marquen la posició que hom ocupa dins una comunitat, sinó les coordenades relacionals. Les pràctiques quotidianes com la feina, l'educació, la vida en família o amb les amistats són de tipus relacional i, per això, resulta bàsic analitzar-les també sota aquest prisma. Les xarxes personals expressen el capital social relacional de l'individu i esdevenen en oportunitats per a la integració i la participació social (Sandín i Pavón, 2011). Des de la perspectiva de xarxes, els estudis centrats en «el sistema de suport social» que acompanya a una persona estan prenent un impuls renovat en evidenciar el seu impacte en molts àmbits del benestar (psicològic, social, etc.) i contextos (individual, familiar, comunitari, etc.).

Un dels models teòrics que organitza els conceptes de *xarxes socials*, *suport social* i *satisfacció del suport rebut* és el «Model del Comboi de les Relacions Socials» (Kahn i Antonucci, 1980; Antonucci, 2001). Aquest planteja que les persones actualitzen i adequen permanentment la seva xarxa social en funció dels llaços disponibles i de les característiques i demandes del context. El terme «comboi» s'utilitza per descriure l'arrelament de l'individu a les relacions socials que l'envolten durant tota la seva vida i que li proporcionen una base de protecció i seguretat per tal d'afrontar amb èxit els

reptes del seu desenvolupament. D'aquesta manera, el comboi d'un individu està conformat per característiques personals –edat, gènere, grup cultural, religió, etc.– combinades amb característiques contextuais –rol social, recursos, esdeveniments vitals, normes, etc.– que influeixen tant en les seves xarxes com en el suport rebut i en la seva satisfacció. Les característiques objectives del comboi es denominen «estructura de la xarxa o xarxes socials», definides per «característiques estructurals» –mida de la xarxa, relació entre individus, coneixement mutu, proximitat geogràfica, freqüència de contacte, etc. La xarxa és l'estructura que proporciona la base sobre la qual es desenvolupen els aspectes més subjectius de les relacions socials i pot entendre's com un conducte per on circulen una sèrie de béns, que són considerats com una forma de capital social relacional (Massey *et al.*, 1987).

Gràficament, els seus autors el presenten com un conjunt de cercles concèntrics, de caràcter dinàmic i durador, que envolten les persones simbolitzant diferents nivells de proximitat i afectivitat (figura 1). El cercle més proper inclou els vincles més estables, els quals només varien davant la presència d'esdeveniments vitals crítics com canvis ecològics o transicions del curs vital. L'individu manté sentiments de pertinença sòlids amb aquests vincles i hi recorre en primera instància per buscar recolzament (García Ramírez, Martínez García i Albar, 2002). En condicions ideals, el comboi de suport proporciona una «capa protectora» de les relacions socials que orienta, socialitza i estimula els individus a mesura que avancen per la vida. Són molts els treballs que apunten que pot entendre's com una estructura de protecció –benestar, integració, persistència acadèmica, etc. (Swenson, Nordstrom i Hiester, 2008; Rizzuto *et al.*, 2009). No obstant això, aquesta capa també pot fer vulnerable la persona, limitant el seu desenvolupament i influint en les seves decisions, així com en les seves possibilitats d'èxit.

Figura 1. Model del Comboi de les Relacions Socials.



Font: Adaptació de la figura 16.1 «Convoys over the life course» d'Antonucci, Akiyama, i Merline (2001)

Els estudis empírics fets fins al moment han evidenciat la utilitat d'aquest model. En primer lloc, s'ha demostrat que, en el cas del col·lectiu d'immigrants, el contingut transaccional de la xarxa es pot modificar en el procés de recerca de suport; en segon lloc, que hi poden haver diferències culturals de significat tant dels esdeveniments vitals com de la percepció i recepció del suport social. Això últim és molt important ja que la literatura suggereix que l'ajustament entre la necessitat de suport, el tipus de suport i la seva font pot estar mediada culturalment (García Ramírez, Martínez García i Albar, 2002).

Concretament, l'enfocament de xarxes integra tres marcs teòrics fonamentals que es centren en diferents propietats de la xarxa²: la teoria de la força dels vincles dèbils (Granovetter, 1973), la teoria dels forats estructurals (Burt, 1992) i la teoria dels recursos socials (Lin, 1999):

- Els estudis del sociòleg Granovetter van permetre descobrir que en funció del tipus de vincles varia la seva utilitat. Els vincles forts –com les relacions familiars, d'amistat o de grup– en determinades circumstàncies no són sempre els que més afavoreixen la persona, sinó els vincles dèbils –amb qui es manté una relació poc freqüent, de poca intensitat i que estan allunyats del nucli central del sistema relacional. Així, els vincles forts constitueixen el capital social de vincle (*bonding capital*) i generen relacions de confiança i sentiment de pertinença; mentre que els dèbils constitueixen el capital social de pont (*bridging capital*) i permeten comunicar xarxes heterogènies, augmentant la inclusivitat relacional i facilitant l'accés a recursos.
- L'aportació de Burt (1992) al capital social es centra en el patró de relacions entre els individus que hi ha a la xarxa. Segons aquesta teoria resulta avantatjós que la persona es connecti a moltes altres persones que no estiguin unides entre si a la pròpia xarxa. Aquestes constitueixen contactes no redundants que poden atorgar més beneficis al sistema relacional.
- Per últim, Lin (1999) fa èmfasi en la naturalesa dels recursos inserits en una xarxa argumentant que ni la debilitat del vincle ni la propietat pont o articuladora dels llaços febles són allò que realment resulta profitós per la persona, sinó el fet que aquestes relacions li donin accés als recursos que necessita per assolir els seus objectius. Qui presenta les característiques o disposa dels recursos que necessita l'ego per assolir els seus objectius, poden ser considerats com un recurs social.

Estudi de les xarxes personals de joves immigrants a l'etapa d'educació secundària

Aquest estudi forma part d'una recerca més àmplia de tipus longitudinal de casos finançada pel Ministeri d'Economia i Competitivitat (I+D+i EDU2011-25960)³ al llarg de tres anys: des del darrer curs de l'Educació Secundària Obligatoria (4t d'ESO) fins l'últim curs de l'etapa postobligatòria (2n de Batxillerat o 2n de Cicles Formatius de Grau Mitjà-CFGM). La hipòtesi de partida del projecte és que determinades xarxes personals i socials de l'alumnat immigrant poden apoderar les seves trajectòries acadèmiques, esdevenir un factor promotor i alhora protector de les mateixes i, per tant, incidir en la seva persistència i èxit escolar. Ens situem, doncs, en un nivell articulador (meso) entre els elements explicatius habitualment adscrits a les característiques psicoeducatives de l'alumnat (micro) i una orientació més contextual de la seva estructura social (nivell macro).

(2) La xarxa sol definir-se com un conjunt de relacions entre una sèrie definida d'elements (nodes), on cada relació o llaç equival a una xarxa diferent (Lozares, 1996).

(3) Aquest projecte va ser aprovat pel Programa Nacional de Projectes d'Investigació Fonamental en el marc del VI Programa Nacional d'Investigació Científica, Desenvolupament i Innovació Tecnològica 2008-2011, Subprograma de Projectes d'Investigació Fonamental no orientada (BOE de 21 desembre de 2010).

Objectius de l'estudi

Els objectius generals plantejats en l'estudi específic aquí presentat són els següents:

- Elaborar un instrument per al diagnòstic de les xarxes personals de l'alumnat de procedència estrangera.
- Visualitzar la seva estructura, composició i funcionalitat mitjançant l'ús de programari específic de graficació de xarxes.
- Descriure el tipus de xarxa personal de l'alumnat tot valorant el seu capital social potencial.

Concretament, en primer lloc, busquem identificar els recursos de suport socioeducatiu i els agents personals dels sistemes relacionals de l'alumnat per establir quina funcionalitat tenen. En segon lloc, conèixer la percepció que té l'alumnat dels factors protectors del seu entorn escolar, personal, familiar i social, i detectar possibles mancances percebudes pels joves.

Metodologia

Per tal d'introduir un nou nivell de comprensió de les trajectòries acadèmiques dels joves immigrants, la metodologia seguida és l'anàlisi de xarxes socials (ARS⁴), que utilitza la teoria de grafs per estudiar les estructures socials. Concretament, utilitzem l'enfocament de xarxa *egocèntric*. Aquest, segons Molina (2005), té les seves arrels a Bott (1955) i Epstein (1961) i parteix de les connexions que es poden traçar a partir d'un *ego* donat. D'aquesta manera, ens permet explorar el sistema de relacions que té cada estudiant en diferents contextos socials (escola, família, barri, etc.) i valorar en quina mesura incideixen en la seva trajectòria acadèmica.

Contextualització del treball de camp i participants

La investigació s'ha dut a terme en tres instituts d'educació secundària de titularitat pública de la província de Barcelona, concretament dels municipis de Sabadell, La Llagosta i Hospitalet de Llobregat. Tots ells ofereixen tant els estudis de l'etapa obligatòria (l'ESO) com diverses modalitats de l'etapa postobligatòria (Batxillerats i CFGM).

Mitjançant un mètode de mostreig no-probabilístic incidental, la mostra inicial va quedar formada per 87 joves immigrants, 51,2% nois i 48,8% noies, que en el primer any de la recerca (curs escolar 2011-2012) feien 4t d'ESO, la situació dels quals al curs següent (2012-2013) és la següent:

- 46 han transitat acadèmicament –6 a cicles i 40 a batxillerat– en els mateixos centres,
- 12 han transitat cap a altres centres i, fins al moment, es desconeix en quina modalitat formativa.
- 11 es desconeix si han continuat les seves trajectòries formatives en altres centres o municipis o bé han abandonat.
- 10 es troben actualment repetint l'últim curs de l'ESO.
- 8 han abandonat els estudis.

(4) En la literatura hispanoamericana, l'anàlisi de xarxes socials és àmpliament coneguda com a ARS. Les sigles corresponen a la traducció castellana d'aquesta designació: «Análisis de Redes Sociales».

Respecte a l'origen cultural i geogràfic dels participants, els tres grups culturals més significatius de la mostra són: 55,8% d'Amèrica llatina, 20,9% del Magreb i 15,1% de Catalunya o altres parts de l'Estat espanyol. La resta corresponen a un 4,7% provinents d'altres països europeus, un 2,3% del continent asiàtic i 1,2% de l'Àfrica subsahariana.

Instruments de recollida d'informació

La tècnica de recollida d'informació utilitzada és un qüestionari de xarxa personal aplicat a tots els joves immigrants. S'han incorporat a l'estudi tots els grups culturals presents a les aules i la participació ha estat voluntària i informada tenint en compte les pautes d'actuació del codi de bones pràctiques en recerca (Universitat de Barcelona, 2010). Aquesta tècnica ens ha permès obtenir allò que Wellman *et al.* (1988) anomenen la «comunitat personal», un món petit a través del qual la persona s'integra en les estructures més grans de la societat. L'instrument està format de cinc dimensions que queden descrites a la taula 1.

Taula 1. Descripció de les dimensions de l'instrument de xarxes egocèntriques

<i>Dimensió i/o subdimensions</i>	<i>Indicador</i>	<i>Descripció</i>
Pregunta generadora de noms	Persones dels diferents contextos socials del jove –amistats, familiars, company(e)s, professor(e)s, monitor(e)s, etc.– amb qui tenen un vincle i els facilita cert suport	Permet recollir les persones que componen un o més subconjunts de la xarxa personal de l'entrevistat, i per tant es constitueix com una de les preguntes més importants de l'instrument.
Atributs de l'ego	Sexe, edat, institut, grup-classe, procedència del jove, procedència estrangera, temps de residència a Catalunya, expectatives acadèmiques	Recull aquelles variables sociodemogràfiques i acadèmiques sobre la persona entrevistada que són d'interès pel focus de la recerca.
Atributs dels alters	Sexe, edat, procedència de l'alter	Recull variables que possibiliten caracteritzar les persones citades.
Relació entre alters i ego	Caracterització de la relació amb l'alter	Permet analitzar específicament la relació que existeix entre el jove entrevistat i cadascuna de les persones que componen la seva xarxa personal.
	Tipologia de suport	Recull el conjunt de recursos afectius i instrumentals que s'obtenen a partir de la interacció amb els altres i que fomenten el benestar de la persona en el seu entorn.
	Relació amb trajectòria acadèmica	Pretén captar en quina mesura les persones que componen la xarxa personal de cada jove han influït en la seva trajectòria acadèmica.
Relació entre els alters	Relació entre els alters al marge de l'ego	Permet conèixer si les persones de la xarxa personal del jove tenen o no relació entre elles.

Respecte al procés d'administració del qüestionari, es va aplicar de forma personal i individual a cadascun dels joves, com si d'una entrevista tancada es tractés. Les dades es van recollir *in situ* amb un programari específic; es va utilitzar el software lliure EgoNet (*Egocentric Network Study Software*) dissenyat per Christopher McCarty de la Universitat de Florida.

Resultats obtinguts

Els resultats que es presenten són preliminars. Fruit de l'anàlisi de les xarxes d'aquest estudi, s'han seleccionat dos joves d'instituts diferents amb un perfil quelcom divers respecte a algunes variables que esmentarem tot seguit. Ambdós formen part dels grups culturals més representatius de l'estudi. L'ARS ofereix una àmplia gamma de possibilitats d'anàlisi que volem evidenciar amb l'exposició dels casos següents.

Cas 1: Noi de 16 anys nascut al Magreb i resident a Catalunya des de fa 10 anys

Aquest jove presenta una trajectòria acadèmica favorable sense haver repetit cap curs al llarg de la seva formació. En el marc del curs 2012-2013 va transitar acadèmicament cap al batxillerat, tot optant per la modalitat humanística i social. Les figures següents (Figures 2, 3, 4 i 5) recullen el graf de la seva xarxa personal combinada amb diverses variables.

La visualització de la xarxa personal del jove i la representació dels atributs ens permet descobrir no només la seva composició i estructura, sinó també la funcionalitat dels seus nodes, és a dir, de les persones que formen part de l'estructura social de l'alumne. Respecte la *composició*⁵, la xarxa d'aquest jove està formada per 18 persones, 7 de les quals són del sexe femení (figura 2).

Figura 2. Xarxa personal d'un jove magrebí per sexe⁶

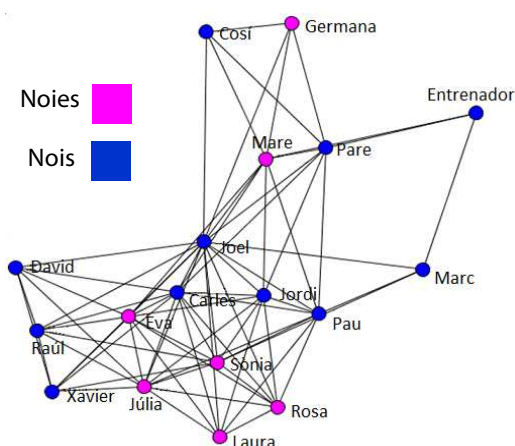
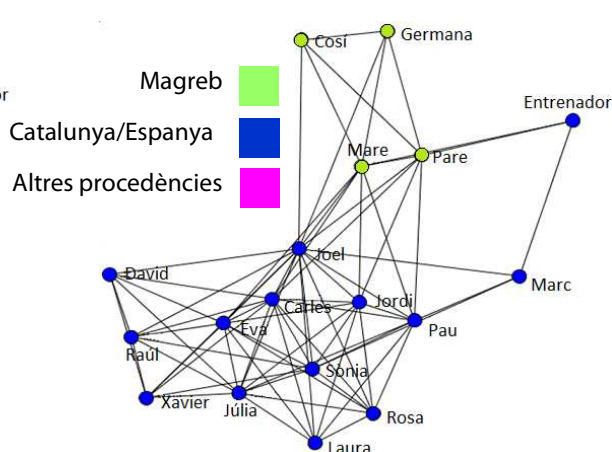


Figura 3. Xarxa personal d'un jove magrebí per procedència cultural



En general, les persones tenim tendència a interactuar amb iguals, per la qual cosa, no sorprèn la presència més elevada de *nois en la xarxa* del jove. Ara bé, si ens fixem en aquesta mateixa propietat (l'homofília) tenint en compte el *grup cultural* (figura 3), les

(5) El terme composició fa referència a la distribució dels atributs dels alters o les relacions de l'ego (Molina, 2005).

(6) Els noms que apareixen a les xarxes són pseudònims.

úniques persones que són del mateix grup són els seus familiars: pares, germana i cosí. La resta són catalans o de procedència estrangera però nascuts aquí. La literatura estableix que en el cas dels grups culturals, el percentatge de familiars a la xarxa personal pot ser més del doble que la resta de grups que la formen (Maya Jariego, 2002). En aquest cas (figura 4), ens trobem amb un alumne que només cita a 4 familiars dels 18 *alters* mencionats.

Figura 4. Context de la relació

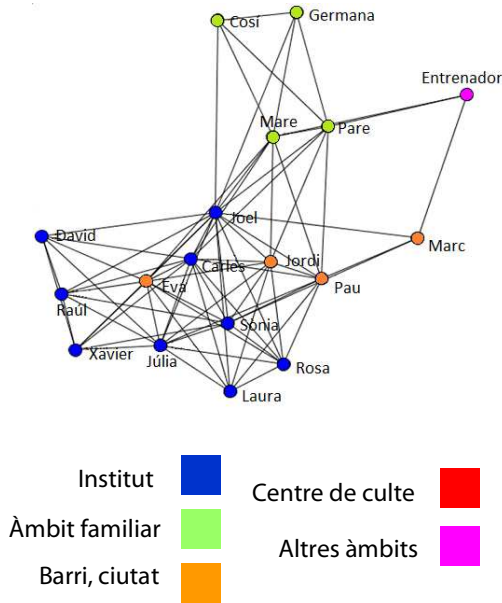
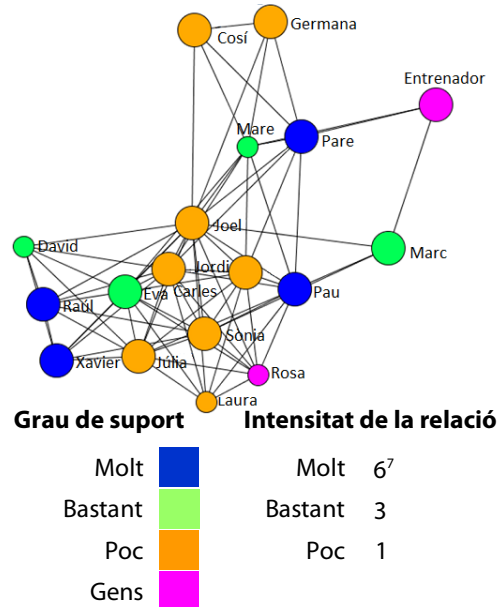


Figura 5. Intensitat de relació i grau de recolzament acadèmic proporcionat al jove



La «diversitat» a la xarxa és un indicador de capital social, ja que persones de diferents contextos i que ocupen posicions varies disposen potencialment de recursos divergents que, al seu torn, poden traduir-se en una tipologia variada de suport. Si observem la intensitat de la relació manifestada (figura 5), veiem que ha evocat sobretot vincles amb qui té una relació bastant forta. D'aquests, seguint la teoria de Granovetter (1973), l'entrenador i el Marc –un amic– són vincles dèbils. Si comparem ara aquests elements amb el grau de suport acadèmic rebut, notem que està força distribuït per contextos, i que no necessàriament s'atribueix a les persones amb qui el jove ha indicat tenir una relació més intensa.

Cas 2: Noi de 15 anys procedent d'Amèrica Llatina i resident a Catalunya des de fa menys de 4 anys

Com en el cas del jove anterior, aquest alumne tampoc ha repetit cap curs escolar al llarg de la seva trajectòria i també ha aconseguit superar la difícil transició de l'ESO a la postobligatòria. En el curs 2012-2013, està cursant la mateixa modalitat del batxillerat, la humanística i social.

La seva xarxa està formada de 13 nodes poc connectats entre ells (figura 6), que formen tres subconjunts: dos subgrups –un a simple vista probablement més familiar i, l'altre format per amistsats–, i, per altra banda, un node sol. A diferència de l'anterior,

(7) Mida del node de la xarxa.

aquesta xarxa és molt menys densa i presenta un grau de centralització baixa. A la figura 7, trobem que efectivament els subgrups mencionats es corresponen amb l'àmbit familiar i d'amistats. En el familiar, la María i la Patricia fan de pont entre els pares de l'ego, que actualment no es relacionen directament entre ells (pare-mare). Pel que fa a l'altre subgrup, si a simple vista semblava que les persones del graf de l'estrella podien ser amistats de l'institut, aquesta última figura ens permet veure que no totes ho són. De fet, tot el subgrup està format per vincles que formen part de l'institut i del barri o ciutat. A més, i com passava també en el cas del jove marroquí, cap d'elles ni de la resta tret de l'àmbit familiar són relatius al mateix grup cultural de procedència que el jove entrevistat.

Figura 6. Xarxa personal del jove

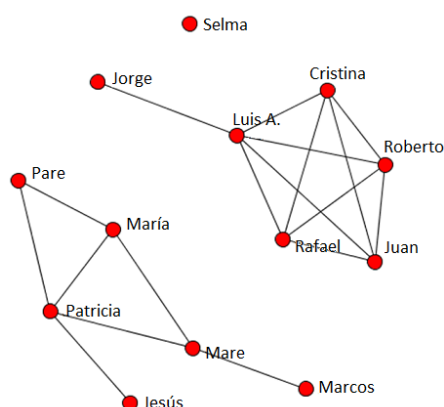
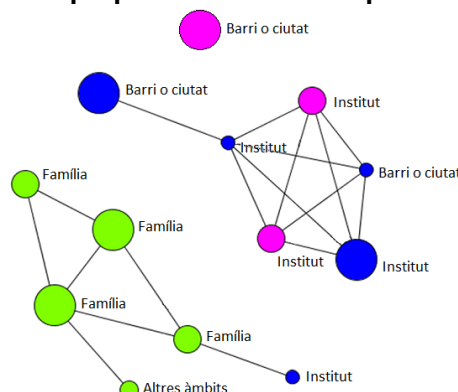


Figura 7. Xarxa personal d'un jove magrebí per procedència cultural i per influència



Procedència	Influència per seguir estudis	
Amèrica llatina	Molt	6
Catalunya/Espanya	Bastant	3
Altres procedències	Poc	1

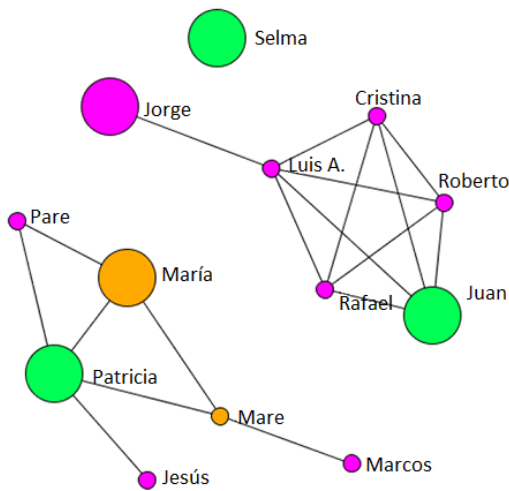
D'altra banda, la influència que exerceixen (veure mida del node a la figura 7) les persones de la seva xarxa personal per seguir els seus estudis prové de tots els àmbits de relació –família, institut i comunitat–, encara que no ens apareix la influència significativa de cap agent institucional com podria ser un professor o orientador⁸. Del context familiar, aquesta influència no prové tant de la figura materna o paterna sinó de les germanes, María i Patricia. Respecte els vincles a l'institut i al barri, les persones que han incidit més en la continuïtat acadèmica del jove són amistats i companys i, per últim, la Selma, que és la parella de l'entrevistat, que no apareix connectada a cap node. El fet que apareguin vincles fora de l'àmbit familiar i de l'àmbit estrictament acadèmic (l'institut) que hagin incidit en la trajectòria continuïsta d'aquest jove ens fa pensar en la influència dels temps educatius emmarcats en el temps lliure –com les activitats extraescolars–, que Feu i Prieto-Flores (2011) identificaven com a pràctiques que tenen uns efectes educatius rellevants en la mobilitat social ascendent dels alumnes i que fins ara han estat poc estudiades en la literatura nacional.

(8) Val a dir que encara que ens els casos aquí exposats no aparegui cap professional vinculat a l'institut, en algunes xarxes recollides en el marc de la recerca han aparegut alguns/es professors/es o coordinadors/es de centre que resultaven molt significatius per als alumnes i havien estat un suport clau en les seves trajectòries escolars.

Aquesta mateixa variable –la influència en els estudis– també es recull a la figura 8, en la qual veiem clarament que de les 13 persones citades pel jove, cinc han tingut més pes en la seva decisió de seguir estudiant. D’aquestes cinc, tres li han proporcionat bastant suport acadèmic. Així doncs, aquest jove ha obtingut recolzament estrictament acadèmic (ajuda per estudiar, en la resolució dels deures, etc.) des de diferents esferes: parella, família i amics.

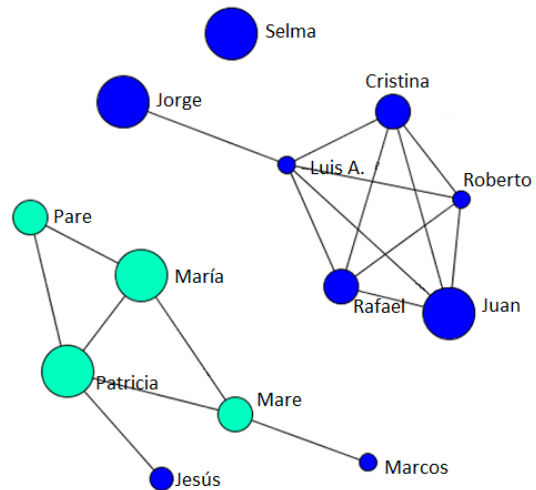
La figura 9 ens mostra que bàsicament els tipus de recolzament més presents en la xarxa són l’emocional i l’instrumental. El suport emocional fa referència a les relacions amb què compta la persona per compartir i comunicar preocupacions, alegries, fets, etc. i que acostumen a ser de caràcter més íntim o personal. Per part seva, el suport instrumental recull aquells vincles dels quals hom té la percepció que si necessita ajuda de tipus material (menjar, roba, diners, etc.), pot obtenir-la si recorre a aquests membres del seu entorn. Tenint en compte aquestes definicions, el graf ens indica que el suport instrumental es concentra en la família, i en canvi el suport emocional en la resta de persones que formen la xarxa analitzada.

Figura 8. Recolzament acadèmic proporcionat i influència vers continuar estudiant



Suport acadèmic		Influència per seguir estudis	
Molt	■	Molta	8
Bastant	■	Bastant	1
Poc	■	Poca	1
Gens	■	Gens	1

Figura 9. Tipologia de recolzament oferta per alter



Emocional	■
Instrumental	■
Informatiu o consell	■
Acadèmic	■
Altres	■

Discussió dels resultats

La utilització de l’ARS, i especialment la representació visual de les relacions, té un gran poder descriptiu. En aquest estudi, ens han permès captar el conjunt de totes les relacions que hom percep com a significatives: família, companys, amigats, coneguts i persones a les quals s’accedeix mitjançant la participació en organitzacions, associacions o altres activitats. També, ens ha donat la possibilitat d’identificar la conformació de grups, l’estructura de la xarxa, les posicions dels *alters* i alguns dels seus atributs, així

com la percepció que tenen els joves de les seves relacions segons diverses naturaleses de la qualitat del vincle establert –recolzament acadèmic, emocional, instrumental; influència en els estudis; etc.

Aquest treball exploratori ha demostrat la potencialitat de l'enfocament reticular, que en el cas específic dels col·lectius amb vulnerabilitat acadèmica com el dels joves d'origen immigrant és altament significatiu i necessari; les tècniques gràfiques permeten examinar els patrons de les dades relacionals i serveixen per experimentar amb les dades i generar hipòtesis (Freeman, 2005; Maya Jariego i Holgado, 2005). La comprovació d'aquestes hipòtesis pot dur-se a terme mitjançant la comparació amb la resta de xarxes egocèntriques dels joves que han participat en aquesta recerca. Tanmateix, la tècnica del qüestionari de xarxes egocèntriques contempla també una segona fase basada en una entrevista semiestructurada, que encara no hem desenvolupat. Aquest moment suposa un retorn individual a cada persona de la seva xarxa mitjançant un diàleg que permet conèixer la interpretació i atribució de significat dels participants entorn al seu sistema relacional (Izquierdo, 2011).

Per aprofundir en els resultats, la recerca ha d'avançar, en primer lloc, en l'estudi de totes les xarxes dels joves de la mostra; en segon lloc, en la identificació de tipologies o perfils i, per últim, en el seguiment de l'evolució de les xarxes i la seva possible reestructuració al llarg de l'educació postobligatòria. En definitiva, es tracta d'emfatitzar l'anàlisi dels vincles com a dimensió explicativa de la persistència acadèmica per recolzar posteriorment una acció educativa per a l'èxit dels joves des d'un enfocament d'apoderament relacional. Així ho han proposat també alguns estudis precedents (Goddard, 2003; Ainsworth, 2002) tot evidenciant el pes tan important que juga el capital social de la família, la comunitat i les organitzacions en la promoció educativa de l'alumnat.

Certament, cada vegada són més els informes que evidencien la importància d'indagar en el món social dels joves. L'informe de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (2006), per exemple, assenyala que la dimensió relacional és fonamental en l'anàlisi de processos d'inclusió-exclusió social. Per part seva, un dels darrers informes de la Fundació Jaume Bofill (Collet i Tort, 2013) defensen que cal teixir amb més densitat i interdependència els principals contextos de socialització personal i acadèmica de l'estudiant. Investigar en aquesta línia implica acostar-se a metodologies com, per exemple, l'ARS que se situen en aquest nivell meso, entre l'individu i els sistemes, i que ens aporten una informació diagnòstica molt interessant des del punt de vista de la integració i les oportunitats de desenvolupament de la persona, atès que, tal i com hem vist en els exemples anteriors, les xarxes expressen el capital social de la persona tot condicionant els recursos –com el suport social– als quals pot accedir.

Referències

- Ainsworth, J.W. (2002) «Why Does It Take a Village? The Mediation of Neighborhood Effects on Educational Achievement». *Social Forces*, 81 (1), p. 117-152.
- Antonucci, T.C. (2001) «Social relations: An examination of social networks, social support and sense of control», a Birren, J.E.; Schaie, K.W. [eds.] *Handbook of the psychology of aging*. San Diego, CA, Academic Press, p. 427-253.

- Antonucci, T.C.; Akiyama, H.; Merline, A. (2001) «Dynamics of Social Relationships in Midlife», a Lachman, M.E. [ed.] *Handbook of Midlife Development*. Nova York, Wiley, p. 574.
- Aparicio, R.; Tornos, A. (2006) *Hijos de inmigrantes que se hacen adultos: marroquíes, dominicanos, peruanos*. Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Bott, E. (1955) «Urban Families: Conjugal Roles and Social Networks». *Human Relations*, VIII, p. 354-384.
- Burt, R.S. (1992) *Structural Holes*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Colectivo IOÉ (2008) «Dimensiones de la inmigración en España. Impactos y desafíos». *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*, 103, p. 95-104.
- Collet, J.; Tort, A. (2013) *Famílies, escola i èxit. Millorar els vincles per millorar els resultats*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill. Col·lecció Informes Breus.
- Epstein, A. L. (1961) «The network and urban social Organization». *Rhodes-Livingstone Journal*, 29, p. 29-62.
- Feu, J.; Prieto-Flores, O. (2011) «Temps educatiu i rendiment acadèmic: desigualtats educatives en grups desfavorits». *Temps d'Educació*, 40, p. 179-190. Disponible a: <http://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/248252/332365> [accés: 11.03.13].
- Freeman, L.C. (2005) «Graphic techniques for exploring social network data», a Carrington, P.J.; Scott, J.; Wasserman, S. (eds). *Models and methods in social network analysis*. Nova York, Cambridge University Press, p. 248-269.
- García Ramírez, M.; Martínez García, M.F.; Albar, M.J. (2002) «La elección de fuentes de apoyo social entre inmigrantes». *Psicothema*, 14 (2), p. 369-374.
- Goddard, R.D. (2003) «Relational networks, social trust, and norms: A social capital perspective on students' chances of academic success». *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 25(1), p. 59-74.
- Granovetter, M. (1973) «The strength of weak ties». *American Journal of Sociology*, 78, p. 1360-1880.
- Institut de Govern i Polítiques Públiques (2006) *La dimensió racial de la exclusió social y las políticas de protección social*. Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Izquierdo, R. (2011) «Jóvenes vulnerables a la entrada del mercado de trabajo: visualización de ego-redes en Talleres Prelaborales de la Zona Norte de Sevilla». *Redes: Revista hispana para el análisis de redes sociales*, 21 (12). Disponible a: http://revista-redes.rediris.es/html-vol21/vol21_12.htm [accés: 18.03.2013]
- Kahn, R.L.; Antonucci, T.C. (1980) «Convoys over the life course: Attachment, roles and social support», a Baltes, P.; Brim, O. [eds.] *Life Span Development and Behavior*, Vol. 3. San Diego, CA, Academic Press, p. 253-286.
- Lin, N. (1999) «Building a network theory of social capital». *Connections*, 22 (1), p. 28-51.
- Lozares, C. (1996) «La teoría de redes sociales». *Papers*, 48, p. 103-126.
- Martínez, M.; Albaigés, B. (2012) *L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill.
- Massey, D.S.; Alarcon, R.; Durand, J.; González, H. (1987) *Return to Aztlan: the social process of international migration from Western Mexico*. Berkley, University of California Press.

- Maya Jariego, I. (2002) «Tipos de redes personales de los inmigrantes y adaptación psicológica». *Redes, Revista Hispana para el análisis de redes sociales*, 1 (4). Disponible a: http://revista-redes.rediris.es/pdf-vol1/vol1_4.pdf [accés: 07.03.2013]
- Maya Jariego, I., Holgado, D. (2005) «Lazos fuertes y proveedores múltiples de apoyo: comparación de dos formas de representación gráfica de las redes personales». *Empiria: Revista de metodología de Ciencias Sociales*, 10, p. 107-128.
- Molina, J.L. (2001) *El análisis de redes sociales. Una introducción*. Barcelona, Edicions Bellaterra.
- (2005) «El estudio de las redes personales: contribuciones, métodos y perspectivas». *EMPIRIA, Revista de Metodología de las Ciencias Sociales*, 10, p. 71-205.
- Palou, B. (2010) *La integració de la joventut d'origen magrebí a Catalunya*. Barcelona, Universitat de Barcelona. Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació (tesi doctoral).
- Rizzuto, T.E.; LeDoux, J.; Hatala, J.P. (2009) «It's not just what you know, it's who you know: testing a model of the relative importance of social networks to academic performance». *Sociological Psychology Education*, 12, p. 175-189.
- Sandín, M.P.; Pavón, M.A. (2011) «Immigration, social support, and community from a relational perspective», a Wiater, A.; Manschke, D. [ed.]. *Tolerance and Education in a multicultural society*. Frankfurt, Peter Lang, p. 125-140.
- Serra, C.; Palaudàries, J.M. (2009) *Estudi dels processos de continuïtat i discontinuïtat en el pas de l'escolarització obligatòria a la postobligatòria entre els alumnes membres de famílies immigrades*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Swenson, L.M.; Nordstrom, A.; Hiester, M. (2008) «The role of peer relationships in adjustment to college». *Journal of College Student Development*, 49(6), p. 551-567.
- Universitat de Barcelona (2010) *Codi de bones pràctiques en recerca*. Barcelona, Agència de Polítiques i de Qualitat UB.
- Vila, I. (2006) «Lengua, escuela e inmigración». *Cultura y Educación*, 18 (2), p. 127-142.
- Wellman, B. (2000) «El análisis estructural: del método y la metáfora a la teoría y la sustancia». *Política y sociedad*, 33, p. 11-40.
- Wellman, B.; Carrington, P.J.; Hall, A. (1988) «Networks as personal communities», a Wellman, B.; Berkowitz, S.D. [eds.] *Social Structures: A Network Approach*. Cambridge, Cambridge University Press, p. 130-184.

Jóvenes inmigrantes y persistencia académica: ¿qué nos dicen sus redes personales?

Resumen: El estudio que se presenta forma parte de un proyecto de investigación de tipo longitudinal que busca determinar en qué medida las redes personales y sociales del alumnado inmigrante pueden empoderar sus trayectorias académicas incidiendo en su persistencia y éxito escolar. El estudio introduce un nuevo nivel de comprensión tanto de las trayectorias de éxito como de la vulnerabilidad del alumnado inmigrante en secundaria utilizando el enfoque egocéntrico del análisis de redes sociales. Este artículo muestra las potencialidades de este enfoque, el cual ha desarrollado unos procesos metodológicos y de creación de instrumentación propios para la medición y análisis de las estructuras, patrones y formas de interacción que emergen de los vínculos entre actores diversos. Los resultados muestran que los sistemas relacionales del alumnado (familia, escuela y comunidad) constituyen un nivel intermedio en el que se expresa la naturaleza dinámica y articulada de las funciones de socialización, conexión y toma de decisiones de sus redes personales y sociales; y, permiten valorar su incidencia en las trayectorias académicas de los estudiantes.

Palabras clave: análisis de redes, éxito escolar, alumnado inmigrante, educación secundaria, trayectorias académicas

Jeunes immigrés et persistance académique: que nous disent leurs réseaux personnels?

Résumé: L'étude qui est présentée fait partie d'un projet de recherche de type longitudinal qui vise à déterminer dans quelle mesure les réseaux personnels et sociaux des élèves immigrés peuvent renforcer leurs trajectoires académiques tout en ayant une incidence sur leur persistance et leur succès scolaire. L'étude introduit un nouveau niveau de compréhension aussi bien des trajectoires de succès que de la vulnérabilité des élèves émigrés en secondaire en utilisant la vision égocentrique de l'analyse des réseaux sociaux. Cet article montre les potentialités de cette vision, qui a développé des processus méthodologiques et de création d'instrumentation propre pour la mesure et l'analyse des structures, des modèles et des formes d'interaction qui émergent des liens entre acteurs divers. Les résultats montrent que les systèmes en rapport avec les élèves (famille, école et communauté) constituent un niveau intermédiaire dans lequel est exprimée la nature dynamique et s'articulent des fonctions de socialisation, de connexion et de prise de décisions de leurs réseaux personnels et sociaux, et permettent d'évaluer leur incidence dans les trajectoires académiques des étudiants.

Mots clés: analyse de réseaux, succès scolaire, élèves immigrés, enseignement secondaire, trajectoires académiques

Young immigrants and academic persistence: what do personal networks tell us?

Abstract: This study forms part of a longitudinal research project whose aim is to determine the extent to which immigrant students' social and personal networks could empower their academic careers and have an impact on their persistence in school and their academic success. The study uses the egocentric approach of social network analysis to reach a new level of understanding of successful academic careers and of the vulnerability of immigrant students in secondary school. The paper demonstrates the potential of this approach, which has led to the development of methodological processes and the creation of instruments for measuring and analysing the structures, patterns and forms of interaction that emerge from the ties among the different actors. The results show that the students' systems of relationships (family, school and community) constitute an intermediate level in which the dynamic, coordinated nature of social and personal networks' functions of socialization, contact and decision-taking are expressed. Furthermore, the results enable us to evaluate the impact of social networks on students' academic careers.

Key words: Social network analysis, academic success, immigrant students, secondary education, academic careers